

PETER JUZA

Stredná Ázia a Čína – problémy politiky, bezpečnosti a možné geopolitické dôsledky

In this text, the author, in the recent past acting as an extraordinary and empowered ambassador of the Slovak Republic in the Republic of Kazakhstan and the Republic of Kyrgyzstan, presents his view on the current mechanism - Kazakhstan's economic and political example - the interaction between the countries of Central Asia, Russia and China in the political, security, economic area with an overlap in the overall geopolitical configuration in the region. It points out and notes the growing influence (*economic, cultural, educational ... political and military-security*) of China on the individual countries of the region. At the same time, Central Asia as a widening geographical unit. The author also emphasizes the implications of the transition from a one-pole world to a real multipolarity with a robust participation by China and the gradual waning of Russia's role in the Central Asian region.

Key words: China; Russia; Central Asia; Separatism; Security; Geopolitics

„Základom spoločnosti sú štyri veci: mier, stabilita, dobro a spokojnosť...“

Abdullah Ansari (1006 – 1086), perzský básnik a prozaik

Čo všetko sa deje na svetovej (geo)politickej šachovnici v čase mnohovrstvovej krízy, nie je celkom jasné, aj keď paradigma má už dlhšie jasné kontúry. V tomto kontexte nemožno nespomenúť postreh talianskeho filozofa Antonia Gramsciho na margo svetovej krízy: *„...kríza spočíva presne v tom, že starý svet zomiera a nový sa len rodí...“*¹ V tomto medzičase od skonu do nového narodenia sa (podľa Gramsciho) obyčajne na scéne objavujú rôzne *„...monštrá...“*, ktoré vzťahy zvyčajne – a to je fascinujúce – neobohacujú.

De facto tu máme zomierajúci starý svet s jeho samodeštruktívnymi hodnotami a nastupujúci fenomén – Čínu. Tá sa však nejaví ako gramsciovské *„...medzičasové monštrum...“*, ale ako fenomén, ktorý postupne zvyšuje svoju prítomnosť v celom spektre možností. Aj v možnosti zvyšovania svojho celoplošného vplyvu v Strednej Ázii, čo však nevyklučuje širšiu diskusiu o narastajúcej celosvetovej autorite a vplyve Číny.

¹ Prevzaté z: <https://citaty-slavnych.sk/autori/antonio-gramsci/>;

Tu nepodľahnime módnym zvodom, že vždy a so všetkým súhlasíme. Máme na mysli fakt, že nemusíme – z pohľadu Stredoeurópana alebo Stredoázijsca – súhlasiť s každou odpoveďou na otázku doby, ktorú nám ponúkajú starí čínski filozofi. Čína sa vlastnými silami a vlastnou spôsobilosťou dostala z postavenia periférie do jej centra. A tu nemáme na mysli len postavenie v rámci globálnej ekonomiky a jej transformáciu na súčasné svetové inovačné centrum.² Pritom dnešná Čína (aj vo vzťahu k Strednej Ázii) otvorene a bez okolkov používa *neprekonateľný chvat a tieňový pohyb*, ktorý jednak vychádza z filozofie Konfucia (zmysel života a mravné konštanty...) v sociálnom a politickom živote alebo sa opiera o (nie sebeckú) filozofiu Lao-c'. Tá preferuje tri tézy: *vytvárať a nevlastniť; pôsobiť a nezávisieť*; a na záver *byť v čele a neovládať*. Majster Lao-c' to nazýva „*tajomnou cnosťou*“.³

Keď chceme vedieť viac o Číne, odporúčame spisbu prof. Svetozára Krna, ktorý koncepčne prináša vecné poznatky o čínskych náboženských, filozofických a politických smeroch a historických vlnách čínskej civilizácie a o jej etnickej a kultúrnej pestrosti. Všíma si nielen *dejiny* Číny, ale aj *dejiny jej poznávania*.⁴ Na druhej strane profesor Jozef Lysý vo svojej publikačnej činnosti hľadá odpovede na otázku, v čom spočíva tajomstvo nesmierneho, štyri desaťročia *neutíchajúceho ekonomického rastu*.⁵ Nemožno obísť ani práce doc. Richarda Sťahela, ktorý v rámci snahy o výchovu k občianstvu na Slovensku nezabúda upozorňovať na tzv. „*aplikáciu konkrétnych filozofických koncepcií*“, kam samozrejme patrí aj reflexia čínskej filozofie.⁶

Historicky bola Čína neustále v kontakte so Strednou Áziou, či už ju vnímala a využívala ako zónu na realizáciu svojich obchodných záujmov, alebo ako miesto, kde teritoriálne konfliktovala s okolitým svetom. Ved' ešte donedávna si Čína nárokovala na Veľké Mongolsko⁷ a na časť územia na Sibíri a v Kazachstane. Až stanovenie ruskej moci v tomto priestore znamenalo de facto a de jure (Ajgurská zmluva z r. 1858)⁸ zastavenie týchto nárokov. Nehľadiac na to cárské Rusko a neskôr ZSSR boli nútené veľmi zodpovedne a vojensko-ekonomicky náročne kontrolovať svoju hranicu v celkovej dĺžke 7 500 km.

² Pozn.: V roku 2018 si Čínska ľudová republika pripomínala 40. výročie začatia reforiem a procesu otvárania sa svetu.

³ LAO-c: *Tao te t'ing. O Tao a cnosti*. Praha : Odeon, 1971, s. 48. Bližšie pozri: KREJČÍ, O.: Poznámky o Hedvábne stezce. In: https://www.noveslovo.sk/c/Poznanky_o_Hedvabne_stezce;

⁴ KRNO, S.: *Monzúnový Sečuán a čínsky sever*. Bratislava 2015. ISBN 978-80-971 256-3-9.

⁵ LYSÝ, J.: *Dejiny politického myslenia (staroveký Blízky východ, antika, Čína, India, islam)*. Bratislava : UK, 2006. ISBN 80-223-2168-8.

⁶ SŤAHEL, R.: Cieľ výchovy k občianstvu ako filozofický problém. In: Špirko, D.: (ed.): *Občan a dnešok '14* : zborník príspevkov z vedeckého kolokvia, konaného 9. septembra 2014 na UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2014. ISBN 978-80-558-0669-3.

⁷ Ešte do skončenia existencie ZSSR Čína niekoľkokrát prezentovala voči Mongolsku akty dobrej vôle a v októbri 1988 bola podpísaná zmluva, ktorá definitívne určovala spoločnú štátnu hranicu. Krajiny opierajúc sa o päť princípov mierovej koexistencie vyhlásili, že nemajú voči sebe žiadne nároky. Nehľadiac na to, od roku 1993 sa v čínskej historiografii začína znovu reanimovať názor, že Mongolsko je historickou súčasťou Číny. Tento prístup spolu s hlasmi akcentujúcimi „...*potrebu vrátiť dočasne stratené historické územia Sibíri*...“, nemôžu nechať na pokoji ani Rusov.

⁸ V roku 1858 bola podpísaná *Ajgurská zmluva*, ktorou Rusko získalo ľavý breh Amuru, a v roku 1860 pripadla Rusku aj prímorská oblasť rieky Ussuri. V tom čase zosilnela ruská kolonizácia oblastí. Boli založené viaceré mestá: Chabarovsk, Vladivostok...

Po ukončení existencie Sovietskeho zväzu a vzniku jednotlivých nezávislých štátov tieto pokračovali (museli) v ochrane hranice, ktorej presné kontúry boli vzhľadom na zložitý proces ich destalinizácie a optimalizácie potvrdené neskôr. Hranica Ruska s Čínou bola s konečnou platnosťou delimitovaná až v októbri 2004. Moskva vrátila oproti pôvodnej sovietskej hranici Peking 337 km² za Amurom pri Chabarovsku. Dnes má hranica dĺžku 4 375 km. Kazachstan má hranicu s Čínou 1 700 km dlhú a v roku 1999 odovzdal Číne 500 km² svojho teritória, ktoré si pôvodne zobral zo ZSSR. Kirgizsko hraničí s Čínou na 900-kilometrovej hranici a odovzdanie časti územia v roku 2004 bolo jedným zo spúšťacích mechanizmov nespokojnosti v krajine a následného odstránenia jej vtedajšieho prezidenta Askara Akajeva. Dĺžka tadžicko-čínskej hranice je 600 km a zatiaľ nie je podpísaný žiaden dokument, ktorý by tento stav de facto aj de jure fixoval.

Moskva si uvedomuje narastajúci vplyv Peking v Strednej Ázii, ale napriek tomu neustále na oficiálnej úrovni deklaruje Čínu vo vzťahu k Strednej Ázii – ako *partnera* a nie *konkurenta*. Pritom je jasné, že súboj Peking a Moskvy o energetické zdroje v Strednej Ázii a energetická konkurencia v Afrike sa časom s najväčšou pravdepodobnosťou zmení na *tvrdý a neúprosný, či plnoatribútový geopolitický súboj*.

Zánik (ukončenie existencie) ZSSR a nástup nových nezávislých postsovietskych štátov, ktorých identita sa sformovala počas sovietskej éry, prijala Čína ako fakt, s pochopením, ale súbežne s určitou mierou nedôvery. Ujgurský problém separatizmu, tlak moslimizácie zo Strednej Ázie a aktuálna potreba zásady zmeniť svoju zahraničnú politiku voči Ruskej federácii ako (ne) priamemu nástupcovi cárskeho Ruského impéria akcelerovali konceptuálne pohyby v čínskom zahraničnopolitickom establišmente. Pohyby sa samozrejme dotkli aj postojov voči turkojazyčnému Kazachstanu, Kirgizsku či priamo nehraničiacemu Uzbekistanu a Turkménsku, ako aj Tadžikistanu (ktorého kultúra je postavená na jazykovom základe fársi). Nebolo to už však spájané výlučne len s novým Ruskom, ktoré dodnes považuje región Strednej Ázie za svoj priestor vplyvu. Tento geopolitický fakt bol Pekingom ak nie plne akceptovaný, tak aspoň s výhradami chápaný.

Pojem: Stredná Ázia⁹

Stredná Ázia¹⁰ je strategickou križovatkou svetového a globálneho významu. Je geopolitickým miestom, kde dochádza k stretu morskej sily (v súčasnosti predstavovanej USA) a súše (Čína, Rusko). Po tom, čo Zbigniew Brzezinsky ponúkol verejnosti svoju *Veľkú šachovnicu*¹¹,

⁹ Pozíciu autora pozri: JUZA, P.: *Terra Qazaqstan*. PeIn, 2017. ISBN 978-80-972361-1-3;

¹⁰ K pojmu pozri: DANI, A. H. and MASSON, V. M. (eds.): *UNESCO History of Civilizations of Central Asia*. Paris 1992, Volume II: The Development of Sedentary and Nomadic Civilizations: 700 B.C. to A.D. 250

¹¹ V origináli: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York : Basic Books (October 1997). ISBN 0-465-02726-1.

je v móde pristupovať k nezávislým štátom ako k šachovým figúrkam, pomocou ktorých majú pešiaci pre svojho kráľa rozohrávať rôzne smelé kombinácie.

Po skončení studenej vojny tradičné hrozby bezpečnosti v medzinárodných vzťahoch zoslabli, no zvýšilo sa riziko netradičných, ktoré sú spojené s problémom terorizmu a náboženského extrémizmu, výrobou, distribúciou a predajom drog a pod. Nemožno nespomenúť ani výbušnú zmes medzietnických problémov v regióne po ukončení existencie ZSSR.

Dosiahnuť stabilitu v Strednej (*v užšom*) a Centrálnnej (*širšom chápaní*) Ázii¹² je prakticky nemožné práve bez odstránenia či minimalizovania týchto príčin regionálnych konfliktov.

Akcent pri ich identifikovaní sa obyčajne kladie výlučne na politické, geopolitické a sociálno-ekonomické faktory. Podstatou zvýšenej miery možnosti vzniku rôznych druhov konfliktov v Strednej Ázii je etnická a regionálna systémová kríza nového pokolenia. Dotýka sa prakticky všetkých sfér života v regióne: *ekológie, využívania vodných a energetických zdrojov, demografických otázok*.

Systémová kríza je logickým, aj keď deštruktívnym pokračovaním modernizácie regiónu v 20. storočí, nehľadiac na to, že práve sovietska modernizácia mala väčšinou pozitívny charakter a znamenala vymanenie sa Strednej Ázie z oneskorenia vývoja, ako to postihlo napr. Afganistan, ktorý ostal v područí inej mocnosti v rámci konceptu „*Velkej hry*“ a dodnes spôsobuje problémy v rámci svetovej politiky.¹³

Hybnými silami prekonaných, tlejúcich, ale aj potenciálnych konfliktov v dnešnej Strednej Ázii sú predovšetkým:

1. Neustále sa opakujúci a gradujúci súboj regionálnych elit o vplyv nad materiálnymi zdrojmi svojich krajín, z čoho plynie aj nízka úroveň politicko-demokratizačných zmien v regióne.

2. Ďalšou oblasťou sú rôzne funkčné a formujúce sa islamské hnutia ako predstavitelia non-konformistických síl a alternatívy voči ostatkovým postsovietskym elitám. Ich sociálna báza je

¹² Používanie kategórií: *Stredná Ázia, Centrálna Ázia* a tiež *Vnútroň Ázia* je v odbornej literatúre nejednotné. Podľa tradičnej sovietskej (aj ruskej) interpretácie Kirgizsko, Tadžikistan, Turkménsko, Uzbekistan, juh Kazachstanu (Šymkentsko-čymkentská oblasť; so silnou uzbeckou menšinou) a sever Afganistanu (obývaný predovšetkým Tadžikmi, Uzbekmi a iránskymi Chazarejcami) tvoria Strednú Áziu. Z geografického hľadiska ide o územie od Aralského mora na severe po Hindukuš na juhu, od Kaspického mora na západe po Pamír na východe.

Sumarizujúc uvedené, keďže sa objavujú rôzne preklady (najmä z anglojazyčnej literatúry) a nejasné interpretácie termínov *Средняя Азия/Центральная Азия, resp. Central Asia*, vynára sa potreba systematizovať používanie týchto termínov (pri ich preklade do slovenského jazyka) a zjednotenie.

V článku sa pojmy chápu v nasledujúcom význame:

Stredná Ázia = postsovietske ázijské republiky (a južná časť Kazachstanu);

Centrálna Ázia = Stredná Ázia + Irán, Afganistan, čínsky Sin-cian/Xinjang.

Bližšie pozri: JUZA, P.: Geopolitika v Strednej Ázii – od zániku ZSSR do septembra 2001. In: *Mezinárodní politika*, Praha, č. 11/2006.

¹³ „*Velká hra*“ o Strednú Áziu mala niekoľko historických opakovaní a jej zadanie sformuloval britský premiér Benjamin Disraeli, ktorý navrhoval svojej kráľovskej výsosti (Viktória) „...vyčistiť Strednú Áziu od Moskvičov a zahnať ich ku Kaspickému moru...“ Bližšie pozri: KREČÍ, O.: *Velká hra: geopolitika Střední Asie*. In.: ALEKSANYAN, T. (eds.) a kol.: *Perspektivy podnikania v Strednej Ázii – podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. Bratislava: NARMPSP, 2010, s. 15 – 16. ISBN 978-80-88957-54-6.

široká, pričom vychádza z tradičných a nových, čiastočne tradičných vidieckych vrstiev, ktorých život sa ani po sublimácii Sovietskeho zväzu nezmenil k lepšiemu (skôr naopak). Práve tieto štruktúry majú silnejší neformálny vplyv na vývoj stability a bezpečnosti v regióne.

Dnes, keď Stredná Ázia prekonáva demografický boom,¹⁴ ako celok, ale aj jednotlivito sa vyrovnáva s dôsledkami energetickej krízy a politických turbulencií, ktoré opakovane priviedli štáty (Kirgizsko a Tadžikistan) prakticky na hranicu bankrotu, nútia balansovať na hrane vlastných surovinových možností (Turkménsko) alebo čeliť vonkajšej a opakovane a v kapitalizme cyklicky novonastupujúcej globálnej finančnej kríze (Kazachstan), či sa musí vysporiadať s postavením nových hráčov, ktorí vplývajú na politický, energetický a náboženský profil Strednej Ázie (napr.: Irán, Turecko, Afganistan, Čína...) ako takej.

Návrat náboženského faktora (v podobe kultúrno-historického fenoménu) do stredoázijskej politiky v podobe fundamentalizmu¹⁵ sa javí ako realita. Je to však tak? Prešľapy miestnych elit, či už cielené, alebo vynútené zvonku,¹⁶ v budovaní stredoázijských štátov vytvorili pôdu na radikalizmus a zakódovali do ďalšieho správania sa hrozbu národnej, regionálnej a globálnej bezpečnosti.

Moc v moslimskom vnímaní nemožno dediť. V Koráne sa táto otázka podrobne nerozoberá. Podľa islamských teológov je to vecou Alaha. Moc dá tomu, komu chce! Preto sa sporia, či je to prejav špecifickej islamskej demokracie (*dá moc pomocou volieb*), alebo je tu zakódovaný jednoducho predpoklad, že v budúcnosti bude musieť islamský štát – kalifát – meniť svoj náboženský charakter smerom k svetskému. Lenže praktickým problémom svetskej moci v postsovietskych republikách Strednej Ázie (predovšetkým Uzbekistan a Tadžikistan, ale aj Kazachstan) nie je odvodená z rozhodnutia Alaha, ale ide najmä o dôsledok hodnotového a inštitucionálneho chaosu, formálne právne zastabilizovaného svetskými zákonmi, ktoré nie vždy konvenujú islamskej štruktúre myslenia spoločnosti.

V postsovietskej ére sa vykryštalizoval stav, že hrozby radikálneho islamu v Strednej Ázii mali predovšetkým vnútornú dimenziu. Napríklad v polovici 90. rokov minulého storočia bolo 80 % Kirgizov presvedčených o narastaní úlohy islamu v spoločnosti. Podobne tak rozmýšľali v Tadžikistane a Uzbekistane. Totiž ak – a to sa po dobrovoľnej deštrukcii ZSSR aj stalo – jednotliví občania, etnické skupiny a celé regióny stratili možnosť žiť podľa schémy, na ktorú si zvykli, tak *stratili* vieru v zajtrašiu deň. Tým sa revitalizovali a aktivizovali predtým dlhodobo potláčané a deformované islamské hodnoty. Tie napriek teologickej a ideologickej deformácii

¹⁴ Najmä dynamický nárast obyvateľov v Uzbekistane.

¹⁵ Pojem *fundamentalizmus* sa najprv používal v USA na opísanie charakteristiky celého radu kresťanských skupín, ktoré boli formované ortodoxnými predstaviteľmi evanjelickej cirkvi (najmä kalvinistami, presbyteriánmi a baptistami) v druhej polovici 19. storočia, a potom aj antidarwinistov počas „*opičích procesov*“ v 20. rokoch 20. storočia. Iba neskôr sa tento pojem začal používať pri skúmaní islamu a iných náboženstiev. Bližšie pozri: CERILLO, A. JR., DEMPSTER, M.: *Salt and Light: Evangelical Political Thought in Modern America*. Washington 1989.

¹⁶ Na ilustráciu slová bývalého prezidenta Turkménska Saparmurata Nijazova: „...*Východ je Východ a aplikácia západných modelov hrozí pohromou*...“ In: *Literaturnaja gazeta*, Moskva, 23. 11. 1994 .

pomerne verne zrkadlili (a zrkadlia) nálady, politické diskrepancie a niekedy až fatálnu sociálno-politickú situáciu v jednotlivých častiach regiónu Strednej Ázie.

Môže mať v Strednej Ázii, kde prevláda sufistická tradícia, potenciál islamu šancu na čiastkový úspech v jednotlivých svetských štátoch? Možnosť znovuzrodenia autochtónnych islamských prístupov, majúcich priestor dávať životné rady a pokyny, je ťažko zvládnuteľná sila. Reč je o islamskom uvedomovaní si viditeľného a neviditeľného. Islam vrátane toho radikálneho je tak v Strednej Ázii reálnym faktom a faktorom, ktorý má dosah na politické, bezpečnostné a geopolitické vzťahy Číny a Strednej Ázie.

Ak by sme chceli (všeobecne alebo pre potrebu tohto textu) konštruovať akúsi jednoduchú schému, potom sú politicko-bezpečnostné (a teda aj *geopolitické*) záujmy Číny v regióne Strednej Ázie predovšetkým (alebo najmä) spojené s jej ekonomickým rozvojom a následne s jeho energetickým zabezpečením.

Všeobecne sa prezentuje, že Čína nie je vo vzťahu k Strednej Ázii zaťažená žiadnym postkoloniálnym syndrómom ako dnešné Rusko. Totiž Ruská federácia je de facto vo svojich pozíciách a náhľadoch na Strednú Áziu akýmsi pokračovateľom postojov a stereotypov z čias cárskeho Ruského impéria a Sovietskeho zväzu. Čína (rovnako ako sčasti aj Rusko) je priamym susedom tohto regiónu, čo je konkurenčná výhoda (v sfére politiky alebo bezpečnosti...), vychádzajúca nielen z geografického styku, ale najmä z mentálno-filozofickej blízkosti.

Z globálneho hľadiska mal pre Čínu rok 1991 (koniec existencie Sovietskeho zväzu a vznik piatich stredoázijských nezávislých štátov) niekoľko výhod:

Po prvé – došlo k zmierneniu (určite historického) napätia medzi už nie sovietskou Moskvou a Pekingom.

Po druhé – z pohľadu Číny sa vytvorila akási „*nárazníková zóna*“ z krajín Strednej Ázie, takže nebolo nevyhnutné vojensky reagovať na novovzniknuté hranice s novovzniknutými subjektmi medzinárodného práva. Neskôr vzniká *Šanghajska organizácia spolupráce* na báze Šanghajskej päťky.¹⁷ Pritom Šanghajska organizácia spolupráce, ktorá začínala ako Šanghajska päťka, sa stala jedným z kľúčových elementov multilaterálnej spolupráce Číny v Strednej Ázii. Podľa niektorých amerických autorov je dynamický rozvoj Šanghajskej organizácie spolupráce pokusom o špecifické ovládnutie Strednej Ázie Čínou a Ruskom.¹⁸ Podľa nášho názoru ide o úspešný pokus o vytvorenie rovnováhy medzi Ruskom a Čínou v regióne súbežne s elimináciou nekorektných pokusov Spojených štátov meniť kultúrno-historický vzorec Strednej Ázie smerom k chaosu.

Po tretie – ukončenie existencie ZSSR znamenalo aj zoslabenie ruského vplyvu, a tým otvorenie dverí pre posilnenie čínskeho vplyvu v Strednej Ázii. Napriek tomu je Peking správne

¹⁷ *Šanghajska organizácia spolupráce* bola založená 15. júna 2001 na báze *Šanghajskej päťky*, ktorá začala fungovať v roku 1996. Pozri: www.sectso.org

¹⁸ CUTLER, R. M.: *The Shanghai Cooperation Organization moves into first gear: Central Asian-Caucasus Analyst*, 24. 3. 2004. Dostupné na: http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2226.

presvedčený, že Rusko je jediný efektívny a rezultatívny stabilizačný faktor v Strednej Ázii (čo je v záujme Číny).

Po štvrté – získanie vplyvu v Strednej Ázii znamená pre Čínu aj možný a stále konturovanejší koridor na Blízky východ.

Po piate – Peking mohol cez Strednú Áziu pomocou reformátovaného a modernizovaného konceptu *Velkej hodvábnej cesty*, vyraziť smerom do Európy.

Napriek týmto piatim bodom aktuálne ani Rusko, a ani Čína nebudú mať prevahu a v Strednej Ázii – pri marginálnosti USA, supermarginálnosti EÚ, turkojazyčných snahách Turecka (ku ktorým sa v roku 2018 pripojil náš partner z V4 – Maďarsko) a historických reminiscenciách Iránu – teda nezískajú rozhodujúci vplyv, čo sa budú snažiť vyvažovať multivektorovým prístupom.

Faktom ostáva, že čínska zahraničná politika bola (na rozdiel od československej a neskôr slovenskej) schopná analyzovať a definovať všetky hrozby a príležitosti Číny a vypracovať si systém dokumentov – *dlhodobých stratégií rozvoja* – okrem iného aj s regiónom Strednej Ázie.¹⁹ Jeho základným kameňom je akcent na bilaterálne vzťahy *pri zohľadnení mnohých špecifik* jednotlivých piatich krajín regiónu Strednej Ázie.

Tak sa do popredia dostáva formát ekonomických aspektov vzťahu Čína – Stredná Ázia (*a vice versa*). Ako sme naznačili, ekonomika (ekonomické, hospodárske a obchodné vzťahy) sa stali kľúčovou sférou vzťahov Číny so Strednou Áziou (nehľadiac na to, že rozhodujúca časť Strednej Ázie, vynímajúc severný Kazachstan, Tadžikistan a východné časti Turkmenska, má špecifiká), ktorá patrí z pohľadu obchodného vyjednávania medzi zložitých partnerov. Napriek špecifikám a zložitostiam sa čínska produkcia stala cenovo bezkonkurenčnou, a teda pre sféru štátnych objednávok prítlačlivou.

Téma energetiky

Treba povedať, že do roku 2001 sa čínske spoločnosti systematicky nezaujímal o energetický potenciál Strednej Ázie. Dôvod tohto nezájmu bol prozaický: stabilné dodávky z Perzského zálivu a postupná reorientácia energotrás Ruska z nepochopiteľne energeticky sa správajúcej Európy smerom do Ázie. To, čo spravili USA v Afganistane a neskôr, v roku 2003, v Iraku, a tiež v roku 2014 na Ukrajine, bolo pre Čínu energetickým zlomom.

Logicky tak vzrástla energetická bonita Strednej Ázie, vo vzťahoch s ktorou – ako sme už spomenuli – má Čína originálne výhody a *vice versa*, má stabilizujúci vplyv na Strednú Áziu ako

¹⁹ Bižšie pozri: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ – (dokumenty sú, na rozdiel od stránky MZVaEZ SR, dostupné v rokovacích jazykoch OSN: anglickom, francúzskom, španielskom, ruskom, čínskom a arabskom).

celok, ale aj na jej jednotlivé krajiny (Kirgizsko, Kazachstan...). Čína tiež spustila výraznejšie investície do ťažby ropy a plynu v Kaspickom mori v šelfoch Turkmenska a Kazachstanu.

Tu opäť platí známe čínske pravidlo vo vzťahu k regiónu, že *stabilizácia stredoázijského priestoru je kľúčovým faktorom čínskej zahraničnopolitickej stratégie voči Strednej Ázii*, nehľadiac na to, aké režimy tam fungujú.

Ak by sme zhrnuli tému, tak Číne sa úspešne podarilo preniknúť na stredoázijský energetický trh, udržať si síce menšinovú (v porovnaní s Ruskom), ale stabilnú pozíciu. To znamená, že sa delí o energetický koláč len s Ruskom. Ako duet sú obe krajiny schopné eliminovať ľubovoľnú angažovanosť iných hráčov v tomto segmente stredoázijských výhod.

Veľká hodvábna cesta

Stredná Ázia patrila z pohľadu Číny vždy medzi jej *záujmové územia*. Súčasná dvojitá stratégia tzv. *perifériálnej politiky Číny* sa skladá v prvom rade z ochrany svojho teritória prostredníctvom stability v susedských krajinách. Dosiahnutie regionálnej stability umožňuje Číne minimalizovať možnosti druhých (druhej) mocnosti vplývať na vnútropolitickú stabilitu u svojich susedov, čo sa vo vzťahu k Strednej Ázii po udalostiach v Andižane (2005) a Kazachstane (2013) prejavuje markantne. Dnes je jasné, že Čína nedopustí, aby sa v regióne reálne prejavili elementy *Veľkej hry* ako v 19., resp. 20. storočí, ktoré by mohli destabilizovať región alebo ktoré by nemal Peking pod kontrolou. Regionálne šarvátky bude tolerovať, ale väčšie súboje určite nedopustí. Pritom Stredná Ázia je dnes v rámci mäkkej výmeny geopolitického vplyvu medzi historicky prítomnou Moskvou a nastupujúcim Pekingom príkladom, ako sa postupne bude prejavovať ďalšie súperenie (úspešné) Číny s (neúspešnými a demotivujúcimi) Spojenými štátmi v globálnom rozmere.

Realizujúc politiku dobrých susedských vzťahov, Peking si vybudoval pevné mosty spájajúce ho s jednotlivými krajinami Strednej Ázie. V roku 1994 uskutočnil čínsky premiér obsahovo a termínovo (spolu 12 dní) bezprecedentné turné po krajinách Strednej Ázie, ktorého výsledkom bol o.i. aj modernizovaný koncept obnovenia *Veľkej hodvábnej cesty*. Tento koncept, ak odhliadneme od historicko-psychologického momentu, umožňuje Číne postupne meniť vo svoj prospech transportnú konfiguráciu v schéme Európa – Ázia a konkurovať Transsibírskej, resp. Bajkalsko-amurskej magistrále, ale aj meniť pomer dodávok energetických zdrojov zo Strednej Ázie a Sibíri v neprospech Európy.

Okrem rastúcich investičných aktivít Číny v Strednej Ázii a na Sibíri je samostatným problémom, ktorý ide nad rámec tejto úvahy, téma demografickej agresivity Číny a možného využitia tejto strategickej zbrane v budúcnosti.

Čínska zahraničnopolitická doktrína má zatiaľ nekonvexný charakter, to je fakt č. 1. Že sa však koncept dobrosusedských vzťahov bude skoro inventarizovať a modernizovať, je faktom

č. 2. Ako, ktorým smerom a do akej hĺbky, je dnes ťažko prognózovateľné. Dosaď Čína nevníma Strednú Áziu ako výlučne *svoju zónu*, nebudaj ešte *svoje územie*. Zatiaľ má Stredná Ázia z Pekingu poverenie byť energetickými pl'úcami jej silnejšieho organizmu.

Pri pokuse o hodnotenie situácie a analyzovanie vývinu vzťahu Číny s krajinami Strednej Ázie nesmieme podľahnúť domnienke, že platí jeden opis problému a jedno vhodné riešenie. Tých kombinácií je neskutočne veľa. Americký vynálezca a filozof Charles Kettering (1876 – 1958)²⁰ tvrdil, že „ *keď robíš niečo tak, ako si to robil pred desiatimi rokmi, tak je veľmi pravdepodobné, že to robíš zle*“. Treba k téme pristupovať nie ako pred rokom, dvoma, či nebudaj desiatimi.

Možnosti – v krátkodobom horizonte do roku 2020 – stredoázijský región už dnes zaraďujú medzi významné faktory svetovej, a teda aj európskej, o čínskej ani nehovoriac, energetickej politiky. Ak Strednej Ázii pridáme ešte energetické hodnoty z regiónu Kaspického mora²¹, tak potom je reč o cca 15 mld. ton ropy dokázaných zásob s možnosťou ťažiť 130 – 150 mil. ton ročne. Stredoázijské krajiny majú aj nezanedbateľné zásoby plynu – cca 12 % svetového objemu (Rusko má 24 %), čo zásadne bude ovplyvňovať kľúčové rozhodnutia Pekingu na úrovni – ako ďalej so Strednou Áziou.

Čínske aktivity v Strednej Ázii (aj tie budúce) pritom dávajú, čo vyznieva dosť kacírsky, šancu európskym krajinám. Totiž, ak sa Číne podarí zmeniť v rámci tzv. strategického partnerstva geopolitický pomer vo svoj prospech a zastabilizovať pozíciu Ruska ako „ *mladšieho brata*“ vo vzťahu, tak potom aj EÚ ako celok môže vstupovať do témy strategického partnerstva s Moskvou otvorenejšie a sebavedomejšie. Navyše ak si Čína ešte dokáže zaistiť prísun energetických surovín zo Strednej Ázie južnou trasou mimo Ruska.²² V Bruseli, ale aj v Bratislave si je preto potrebné vo vzťahu ku geopolitickej tranzícii v Strednej Ázii čo najskôr zodpovedať niektoré z kantovských otázok – *čo mám robiť, resp. v čo môžem dúfať?*

Podobne ako v Rusku, v poslednom období sa postupne mení aj vzťah jednotlivých krajín Strednej Ázie k Číne. Každá z nich má síce na to svoj špecifický dôvod, ale čo je symptomatické – všetky zmeny a posuny v myslení sa (zatiaľ a výlučne) realizujú v plusovom poli.

²⁰ Ide o autora cca 140 patentov.

²¹ Prezidenti piatich nezávislých štátov, ktoré hraničia s Kaspickým morom: Azerbajdžan, Irán, Kazachstan, Ruská federácia a Turkménsko, po dlhoročných prípravách v nedeľu 12. augusta 2018 podpísali počas V. samitu prezidentov kaspického regiónu historický a zásadný dokument, ktorý určil aj (alebo najmä) bez domnelého majiteľa sveta nové pravidlá hry v dôležitom energeticko-surovinovom regióne: *Konvenciu o štatúte Kaspického mora (Конвенция о статусе Каспийского моря)*. Plné znenie tohto dokumentu v ruskom jazyku pozri na: <http://www.kremlin.ru/supplement/5328> K téme pozri: JUZA, P.: *Nad Kaspickým morom je už asi jasno...* In: https://www.noveslovo.sk/c/Nad_Kaspickym_morom_je_uz_asi_jasno;

²² Bližšie pozri: STUPAVSKÝ, P.: Stredoázijský plyn bez komplikácií – zatiaľ. In.: *SLOVO*, č. 25/2007.

Energetická stratégia Číny a Stredná Ázia

Čína bola od svojho vzniku v roku 1949 energeticky sebestačná. Po začatí ťažby na novom nálezisku Dacin (1959) začala ropu a plyn dokonca exportovať. Ropný šok roku 1970 Čínu obišiel. Dodávala surovinu svojim susedom, ktorí boli na tom horšie (napr. Japonsko). Jednako od roku 1980 možno zaznamenať tendenciu zmeny pomeru. Dynamicky sa vyvíjajúca ekonomika v spotrebe predbehla domáce možnosti. Od roku 1993 je Čína importérom a v roku 2006 patrila po USA a Japonsku k trojke najväčších importérov. Podľa prognóz do roku 2030 sa predpokladá, že Čína zvýši potrebu zemného plynu a ropy na 15 mil. barelov na deň. Pritom krajina sa už dnes musí vyrovnávať aj s nedostatkom elektrickej energie.

Berúc do úvahy tieto faktory, Čína formuluje svoju *novú energetickú stratégiu*, ktorá obsahuje tieto základné komponenty:

- reforma energetického sektora so snahou maximalizovať vnútornú výrobu cestou prilákania zahraničných investícií;
- diverzifikácia používaných energií so snahou znížiť závislosť od pevných palív (uhlie tvorí 70 % spotrebovaných energií) s miernym záujmom o alternatívne zdroje;
- diverzifikácia zdrojov s cieľom zníženia závislosti od jedného zdroja.

Napriek tomu, že v Číne neexistuje jediný realizátor spomenutej stratégie, práve v treťom segmente sa všetci aktéri zhodujú na dôležitosti Strednej Ázie.

Čínska národná ropná korporácia (CNPC) a spoločnosť Sinocep už operujú v Kazachstane či najnovšie v Turkménsku, pričom práve Kazachstan je všeobecne vnímaný „ako brána pre Čínu na vstup do Strednej Ázie“.²³

Čínsky prístup voči Strednej Ázii nie je postavený len na obchodnom kontrakte, ale predovšetkým na ponuke *dlhodobého partnerstva*. Práve táto druhá časť je pre autoritárne stredoázijské režimy zaujímavá a niekedy rozhodujúca, až spásonosná (napr. pre Uzbekistan). Čína sa nepýta na niektoré vnútropolitické detaily, je vzorom, ako možno realizovať projekt otvárajúceho sa ekonomického systému v kombinácii s autoritárnym politickým systémom, a nedáva si žiadne podmienky demokratizácie, ak sa rozhodne investovať. Navyše autorita Číny je umocnená aj jej hlasom v Rade bezpečnosti OSN.

Stredná Ázia je pre Čínu zaujímavá nielen z energetického aspektu. Vo vzťahu k Afrike, resp. Blízkeho východu si Peking udržiava odstup a preferuje ekonomické vzťahy. Región má okrem energetiky pre krajinu pôvab aj z *pohľadu strategického vrátane bezpečnostnej témy*.²⁴ Ako veľmi dobrá platforma na spoluprácu a energetickú kooperáciu sa javí spomenutá *Šanghajská organizácia spolupráce*, kde sa energetické otázky chápajú ako prioritné.

²³ ПОПОВ, Д.: *Казakhstan – ворота Китая в Центральную Азию*, dostupné na: <https://www.geopolitica.ru/article/kazakhstan-vorota-kitaya-v-centralnuyu-aziyu>

²⁴ Pozri: JUZA, P.: Rusko a zmena geopolitickej rovnováhy síl v Strednej Ázii. In: *Listy SFPA*, Bratislava január/február 2004.

Tento status v kombinácii s bezpečnostnou témou Číny vyhovuje. Nakoniec Peking *Šanghajskej organizácii spolupráce* verí a organizácia, kde zohráva rozhodujúcu úlohu, je jednou z hlavných možností geopolitických zmien v regióne Strednej Ázie. Pritom, samozrejme, zatiaľ nemá záujem, aby sa *Šanghajska organizácia spolupráce* stala univerzálnou organizáciou, ktorá by riešila všetko a nič, ako sa k nej snaží pristupovať Moskva. Úloha regionálneho politického moderátora, ktorý ma celosvetovú autoritu a napomáha ekonomickej expanzii Číny v regióne, jej zatiaľ vyhovuje.

Peking okrem energetickej výhody a miesta, kde žije spolu viac ako 70,1 mil. obyvateľov,²⁵ a teda možno tam umiestniť veľký objem tovaru, de facto využíva Strednú Áziu ako *sanitárny cordon* pred nárastom rozpínaveho vplyvu radikálneho islamu z Afganistanu. Okrem toho sa Čína snaží neutralizovať hrozbu prerušenia či ohrozenia plynulosti dodávok ropy a plynu vytváraním strategického rezervného fondu, predpokladajúceho zásoby na 90 dní. Ak dnes Čína spotrebováva cca 7 mil. barelov ropy za deň, potom by zásoby mali mať hodnotu minimálne 630 mil. barelov.

Veľký tresk

Rodiace mocnosti sa správajú podľa dvoch základných schém. Buď sa snažia *maximálne ťažiť* z toho, že ich zvyšok podceňuje, alebo po malej konjunktúre dávajú *nahlas najavo*, že sú tu. Na porovnanie Rusko kričí a Čína sa drží pri zemi, ale koná mocensky efektívne. A to nielen smerom k Strednej Ázii. Novú politiku Číny voči Strednej Ázii možno charakterizovať ako mierový vzostup (*Tüe-čchi*). Uvedená stratégia je postavená na základe dobrých politických vzťahov Číny a zdržanlivého vystupovania, čo Pekingu umožňuje zatiaľ úspešne rozptyľovať obavy sveta z narastajúcej ekonomickej a vojenskej sily krajiny.

V súčasnosti čínski politici štvrtej generácie pokračujú nielen v štátom riadenej hospodárskej a politickej transformácii krajiny, ale aj v efektívnej zahraničnej politike. Etablovanie sa Číny v Strednej Ázii je toho dôkazom. Čína zohráva stále vplyvnejšiu úlohu pri formovaní geopolitických vzťahov 21. storočia.²⁶ Nejde len o jej demografický vplyv a o rýchle sa rozvíjajúcu ekonomiku. Je aj faktorom nejasnosti vo svetovej politike. Čínsky pragmatizmus a cielenosť však nahrávajú tomu, že je potrebné rozmýšľať o tom, aký je úmysel Pekingu a ako v 21. storočí presadzovať čínsky model a čínsku ideu v globálnych parametroch. Aké miesto tu bude zohrávať veľmi vplyvná a rezultatívna štruktúra: *Šanghajska organizácia spolupráce*?

V čínskom meste Čching-tao sa 9. – 10. júna 2018 uskutočnilo zasadnutie Rady hláv členských štátov *Šanghajskej organizácie spolupráce*, ktoré sa o. i. venovalo iniciatíve „Jeden

²⁵ Podľa verejne dostupných údajov v roku 2016 (oficiálne odhady jednotlivých vlád) bol počet obyvateľov nasledujúci: *Kazachstan* – 17,8 mil., *Kirgizsko* – 6,083 mil., *Tadžikistan* – 8,735 mil., *Turkménsko* – 5,663 mil. a *Uzbekistan* – 31,85 mil. Za celú Strednú Áziu hovoríme o počte 70,131 mil.

²⁶ Bližšie pozri: JUZA, P., PRŮČKOVÁ, F.: *Postsovietsky priestor – geopolitika – faktor rusko-čínskych vzťahov*. In.: *Mezinárodní politika*, Praha, č. 7/1996.

pás, jedna cesta“.²⁷ Vtedajší prezident Kazachstanu Nursultan Abiševič Nazarbajev na tomto prezidentskom samite zdôraznil dôležitosť dôsledného uplatňovania *Dohovoru o dlhoročných dobrých susedských vzťahoch, priateľstve a spolupráci členských štátov Šanghajskej organizácie spolupráce (Договор о долгосрочном добрососедстве, дружбе и сотрудничестве государств – членов Шанхайской организации сотрудничества)*²⁸ ako záväzku *posilňovať politický dialóg a dôveru, zabezpečiť bezpečnosť a rozvoj celého regiónu*. Vstupom Indie a Pakistanu (členovia jadrového klubu) ako plnoprávných členov *Šanghajskej organizácie spolupráce* výrazne posilnila svoju úlohu vplyvného účastníka regionálnej a globálnej politiky.

Dostatočne dynamický hospodársky rast môže podporiť aj realizácia spoločných infraštruktúrnych „megaprojektov“, ktoré budú mať výrazný multiplikačný efekt a aktívne zapoja vedecký, finančný a ľudský potenciál všetkých členských krajín Šanghajskej organizácie spolupráce. Jedným z takýchto projektov sa môže stať realizácia eurázijskej vysokorýchlostnej železnice na trase Peking-Nur-Sultan-Moskva-Berlín. Tento a podobné projekty umožnia zjednotiť perspektívny formát spolupráce *Šanghajskej organizácie – Eurázijská ekonomická únia* a do budúcnosti možno aj s Európskou úniou.²⁹

Prezident N. Nazarbajev na samite tiež deklaroval, že Kazachstan rovnako podporuje iniciatívu na vznik Medzinárodnej akadémie vied Hodvábnej cesty, pod ktorej zakladajúcu listinu sa dosiaľ už podpísali zástupcovia z 30 krajín. Poslaním akadémie je zaoberať sa vedecko-expertíznou podporou projektu „*Jeden pás, jedna cesta*“.³⁰

V roku 1941 Henry Luce vyhlásil, že 20. storočie bude storočím americkým. Imanuel Wallerstein sa preto neskôr korektne spýtal, či bude 21. storočie. Ak sa stotožníme s jeho názorom, tak potom Čína pomerne skoro nahradí Spojené štáty ako svetovú veľmoc. Podmienky na to, aby sa tak stalo, si Peking, nehľadiac na potrebu riešiť *tri zásadné problémy*³¹, svojou stredoázijskou politikou očividne vytvára. *Great Game* č. 3 je ako realita predo dvermi, len aktéri budú znovu iní. Nakoniec sir H. J. Mackinder, jeden z otcov modernej geopolitiky, raz na margo Strednej Ázie poznamenal (a na to nezabúdajme!), že ten, kto ju ovláda, bude ovládať celú Áziu a prostredníctvom nej celý svet.

²⁷ Podrobnejšie pozri: http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_other_events/uchastie-v-zasedanii-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhaijskoi-organizacii-sotrudnichestva-v-rasshirenno-m-format-1;

²⁸ Ruskojazyčný variant dokumentu, ktorý bol podpísaný v súlade s Chartou Šanghajskej organizácie spolupráce (Хартия Шанхайской организации сотрудничества – pozri: <http://docs.cntd.ru/document/901858896>) je dostupný na: <http://docs.cntd.ru/document/902086025>;

²⁹ Upozorňujeme na koncept pražského profesora O. Krejčího, ktorý v najnovšom texte: KREJČÍ, O.: *Komentáře a rozhovory*. Díl I. Praha : Argument, 2018, v kapitolách „*Eurázijská orientace Európske únie*“ (s. 20 – 23) a „*Poznámky o Hedvábne stezce*“ (s. 24 – 27) poukazuje na potrebu tesnejšej spolupráce v priestore Eurázie a akcentuje ideu eurázijskej orientácie Európskej únie.

³⁰ Bližšie pozri: <http://russian.cri.cn/3051/2017/04/18/1s602386.htm>;

³¹ Pozn.: podľa I. Wallersteina ide o problémy *politickej stability krajiny, nerovnováhy expanzie spotreby s ekológiou a kapitálovou akumuláciou* a tiež *o susedskú politiku spojenú so snahou o vybudovanie novej východoázijskej geopolitickej štruktúry*. Bližšie pozri napr. WALLERSTEIN, I.: *The World We Are Entering, 2000 – 2050* (32 Propositions), Amsterdam : DU Press, 2002.

Európsky pohľad

V lete minulého roku (jún/2018) publikovala Federálna akadémia pre bezpečnostnú politiku Nemecka Security Policy Working Paper, No. 13/2018 pod názvom: *China's March West Emergence in Central Asia and Afghanistan*, ktorého autorom je Thomas Eder.³² Upozorňuje (s čím sa možno stotožniť) na výrazné zvýšenie ekonomických aktivít Číny v regióne Strednej Ázie, predovšetkým prostredníctvom budovania infraštruktúry a smerovania investícií do energetických projektov (predovšetkým v Tadžikistane, Kirgizsku a Uzbekistane) – a to na úkor (veľmi subtílnych) snáh Európskej únie v regióne. A to je v protíváhe napríklad voči aktivitám Eurázijskej ekonomickej únie – ešte slabšie a subtílnnejšie.

Je jasné, že krajiny Strednej Ázie dnes musia hľadať rovnováhu (a intenzívnejšiu spoluprácu) medzi Čínou a Ruskou federáciou. Prítom, čo dokazuje denná prax, podpora konektivity (napr. zvýšením investícií do infraštruktúry) medzi Eurázijskou ekonomickou úniou³³ a Čínou, resp. Čínou a krajinami Strednej Ázie, je základom zvýšenia bezpečnosti (vrátane bezpečnosti investičného prostredia) v Strednej Ázii. Inak T. Eder tiež upozorňuje, že Čína berie do vlastných rúk otázku bezpečnosti v Strednej Ázii: „...staré vzorce Ruska zostali garantom bezpečnosti, a preto je Rusko – zatiaľ – rozhodujúcim či najsilnejším hráčom. Tento stav sa však skoro skončí!“³⁴ Čína tak čoraz aktívnejšie berie iniciatívu do svojich rúk a nie je predpoklad, že by sa Peking ďalej veľmi spoliehal na Moskvu.

Politické, bezpečnostné, geopolitické a „postkoloniálne“ vzťahy Číny a Strednej Ázie

Ak by sme chceli (všeobecne, alebo pre potrebu tohto textu) konštruovať akúsi jednoduchú schému, potom sú politicko-bezpečnostné (a teda aj geopolitické) záujmy Číny v regióne Strednej Ázie predovšetkým (alebo najmä) spojené s jej ekonomickým rozvojom a následne s energetickým zabezpečením tohto ekonomického rozvoju. Čína nie je vo vzťahu k Strednej Ázii zaťažená žiadnym postkoloniálnym syndrómom ako dnešné Rusko (ako neformálny pokračovateľ cárskeho Ruského impéria a Sovietskeho zväzu), čo by mohol evokovať titul tejto časti

³² Plný text pozri: EDER, T.: *China's March West Emergence in Central Asia and Afghanistan*. In. : https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_13.pdf

³³ Dňa 1. januára 2015 vstúpila do platnosti *Zmluva o Eurázijskej ekonomickej únii*, ktorú 29. mája 2014 podpísali v Astane prezidenti Bieloruska, Kazachstanu a Ruskej federácie (plné znenie pozri: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_law_163855/). Zrodil sa tak nový integračný, ekonomický a geopolitický fenomén (!), Eurázijská ekonomická únia – EEÚ (*Евразийский экономический союз – The Eurasian Economic Union*), teda nová a autoritatívna medzinárodná organizácia regionálnej ekonomickej integrácie, majúca medzinárodnú právnu subjektivitu, ktorá mení a zmení svet. Bližšie pozri: JUZA, P.: *Nový integračný a geopolitický fenomén: Eurázijská ekonomická únia*. In: https://www.noveslovo.sk/c/Novy_integracny_a_geopoliticky_fenomen_Eurazijska_ekonomicka_unia

³⁴ EDER, T.: *China's March West Emergence in Central Asia and Afghanistan*. In: https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_13.pdf;

textu, lenže Čína (ako sčasti aj Rusko) je priamym (hraničným) susedom tohto regiónu, čo je – či sa nám to páči, alebo nie – finálna konkurenčná výhoda (či v sfére politiky, či bezpečnosti), vychádzajúca nielen z geografického styku, ale najmä z mentálno-filozofickej blízkosti.

Inak, podľa nášho názoru, možno novodobý vývoj politických vzťahov Číny so Strednou Áziou rozdeliť na nasledujúce logické kroky:

- vyčkávací pozícia od skončenia existencie Sovietskeho zväzu do polovice 90. rokov, keďže Peking bol „presýtený“ domácou politikou, ktorej sa ukončenie existencie Sovietskeho zväzu dotklo, plus potreba prekonania diplomatickej a politickej izolácie po udalostiach v roku 1989;

- riešenie pohraničných otázok (1996 – 2001) Číny (zvyčajne v prospech Pekingu) s krajinami Strednej Ázie a zaručenie lojality stredoázijských režimov (pričom každý z nich bol a je špecifický, ale v zásade stredoázijský) v otázkach vnútornej, zahraničnej a bezpečnostnej politiky Číny a, samozrejme, to neviditeľné a najhlavnejšie – polozenie základov ekonomickej spolupráce s regiónom a jednotlivými krajinami Strednej Ázie, čo sa neskôr prejavilo cez zvýšenie obchodného obratu na väčšej závislosti niektorých štátov (Kirgizsko, Kazachstan, Uzbekistan) od Číny a vo svojej prapodstate aj v možnosti väčšieho nátlaku na ich politické elity (najmä Kirgizsko a čiastočne Uzbekistan);

- od roku 2001 bol čínsky vzťah k Strednej Ázii determinovaný začatím vojny v Afganistane (ktorá je, teda vojna ako taká, sama o sebe – od počiatku až dodnes – pre Čínu neprijateľná) a pokusom USA (neúspešným) o širokospektrálny vstup do regiónu;

- reč, resp. vystúpenie čínskeho prezidenta na pôde Nazarbajev University v Astane v septembri 2013, kde bola po prvýkrát verejne prezentovaná a formulovaná zásadná iniciatíva Číny globálneho charakteru – budovanie ekonomického pásu *Hodvábnej cesty* («Один пояс – один путь, One Belt, One Road»).³⁵

Formát ekonomických aspektov vzťahu Čína – Stredná Ázia (a vice versa)

Ako sme naznačili, ekonomika (ekonomické, hospodárske a obchodné vzťahy) sa stali kľúčovou sférou vzťahov Číny so Strednou Áziou (nehľadiac na to, že rozhodujúca časť Strednej Ázie, vynímajúc severný Kazachstan, Tadžikistan a východné časti Turkmenska, má špecifiká), ktorá patrí z pohľadu obchodného vyjednávania medzi zložitých partnerov. Napriek špecifikám a zložitostiam sa čínska produkcia stala cenovo bezkonkurenčnou, a teda pre sféru štátnych objednávok prítlačlivou.

³⁵ Pozn.: Osobne som sa zúčastnil na tomto podujatí a keď Si Ťin-pching formuloval čínsku pozíciu, som si do osobných poznámok zapísal: „...ide o fantastický projekt, ktorý sa týka krajín, ktoré vytvárajú cca 55 % svetového HDP, majú cca 70 % počtu svetového obyvateľstva a tiež cca 75 % svetových zásob energetických surovín!!!“ Inak tento čínsky projekt je plne kompatibilný (či skôr naopak) s kazašským ekonomicko-spoločenským konceptom modernizácie «Нұрлы жол».

Vo svojej ostatnej analýze (zo dňa 19. septembra 2018) Manšuk Karimova, nazvanej Kazachstan a Čína: skúsenosti mnohoročnej spolupráce,³⁶ uvádza a upozorňuje, že Kazachstan sa vždy – od momentu, keď sa stal samostatným subjektom medzinárodného práva – snažil o tesnú spoluprácu so svojimi susedmi, teda aj o spoluprácu s Čínou³⁷, ktorá sa postupne stala jedným z rozhodujúcich obchodných partnerov Astany.³⁸

Spoločné kazašsko-čínske podniky operujú vo všetkých oblastiach krajiny s výnimkou Západokazašskej oblasti, pričom rozhodujúcimi sú mestá Almaty (67,6 % z celkového počtu) a Nur-Sultan (12,8 %).

Mapa – administratívne členenie Kazachstanu.³⁹

Legenda:

1. Západokazašská oblasť (oblastné centrum Uralsk);
2. Atyrauská oblasť (centrum mesto Atyrau);
3. Mangystauská oblasť (centrum prístavné mesto Aktau);
4. Akt'ubinská oblasť (centrum mesto Akt'ubinsk);
5. Kostanaiská oblasť (centrum mesto Kostanai);
6. Severokazašská oblasť (centrum mesto Petropavlovsk);
7. Akmolinská oblasť (centrum mesto Kokšetau);
8. Pavlodarská oblasť (centrum mesto Pavlodar);

³⁶ КАРИМОВА, М.: Казахстан и Китай: опыт многолетнего сотрудничества. Dostupné na: https://strategy2050.kz/ru/news/kazakhstan_i_itali_opit_mnogoletnego_sotrudnichestva_52012/

³⁷ Diplomatické vzťahy medzi Kazachstanom a Čínou boli nadviazané 3. januára 1992. V súčasnosti majú Astana a Peking podpísaných 230 bilaterálnych zmlúv a dohôd rôzneho charakteru vrátane rozhodujúcej *Zmluvy o dobrých susedských vzťahoch, družbe a spolupráci (Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве)*, podpísanej v Pekingu v decembri 2002.

³⁸ Podľa oficiálnych údajov Ministerstva národnej ekonomiky Kazachstanu k 1. septembru 2018 bolo v Kazachstane registrovaných 2 392 subjektov s čínskym kapitálom (856 vykazovalo činnosť).

³⁹ Mapa prevzatá z: https://www.google.sk/search?q=administat%C3%ADvna+mapa+kazachstanu&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=WcYAjz5U_5cYYM%253A%252CcK5XcTbpNuIm1M%252C_&usg=AI4_-kSGkGPBZsVvInC-1DTdeq2s3ikripA&sa=X&ved=2ahUKEwj2wbrWzNXdAhWLBFAKHbg2DaUQ9QEwAXoECAYQBA#imgrc=WcYAjz5U_5cYYM:&spf=1537859396018

9. Východokazašská oblasť (centrum mesto Ust'-Kamenogorsk);
10. Karagandijská oblasť (centrum mesto Karagana);
11. Kyzylorská oblasť (centrum mesto Kyzyl-Orda);
12. Juhokazašská oblasť (oblastné centrum mesto Šymkent);
13. Žambulská oblasť (centrum mesto Taraz);
14. Almatinská oblasť (centrum mesto Taldykorgan);
15. Almaty – mesto so špeciálnym štatútom (na území Almatinskej oblasti);
16. Nur-Sultan – hlavné mesto so špeciálnym štatútom (na území Akmolinskej oblasti);
17. Bajkonur – špeciálny štatút (na území Kyzylordskej oblasti);

Téma energetiky

Treba povedať, že do roku 2001 sa čínske spoločnosti až tak veľmi nezaujímali o energetický potenciál Strednej Ázie. Dôvod tohto nezáujmu bol prozaický: stabilné dodávky z Perzského zálivu a postupná reorientácia energotrás Ruska z nepochopiteľne energeticky sa správajúcej Európy smerom do Ázie.

To, čo spravili USA v Afganistane a neskôr v roku 2003 v Iraku, boli pre Čínu energetickým zlomom. Logicky tak vzrástla energetická bonita Strednej Ázie, kde má – ako sme už spomenuli – Čína originálne výhody a *vice versa* má Čína stabilizujúci vplyv na Strednú Áziu ako celok, ale aj na jej jednotlivé krajiny (Kirgizsko, Kazachstan...). No a Čína spustila výraznejšie investície do ťažby ropy a plynu v Kaspickom mori v šelfoch Turkmenska a Kazachstanu. Tu opäť platí známe čínske pravidlo vo vzťahu k regiónu, že stabilizácia stredoázijského priestoru je kľúčovým faktorom čínskej zahraničnopolitickej stratégie voči Strednej Ázii nehľadiac na to, aké režimy tam fungujú. Nakoniec tabuľky č. 1 – 3 to výstižne dokumentujú:

Tab. č. 1: Registrované a fungujúce právnické osoby, pobočky a predstaviteľstvá firiem so zahraničnou účasťou v Kazachstane (stav k 1. septembru 2018)⁴⁰

Krajina	Registrované subjekty	Funkčné subjekty	%
Ruská federácia	9 783	5 969	61,1
Turecko	3 408	1 556	45,6
Čína	2 392	856	35,8
Uzbekistan	1 767	897	50,7
Holandsko	858	706	82,2

⁴⁰ Spracované podľa údajov výboru pre štatistiku Ministerstva národnej ekonomiky Kazachstanu (*Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі*); dostupné na: [www. http://economy.gov.kz/kk](http://economy.gov.kz/kk)

Tab. č. 2: Hlavné parametre zahraničného obchodu medzi Kazachstanom a Čínou za obdobie 1 – 7/2018 (mil.\$)⁴¹

	Objem v mil. \$	Podiel na celkovom objeme ZO
Obrat	6 089,1	11,7 %
Export	3 121,0	9,2 %
Import	2 968,1	16,6 %

Tab. č. 3: Objem zahraničných investícií do ekonomiky Kazachstanu (mil.\$)⁴²

Krajina	Objem priamych investícií	
	spolu 2013 - 1Q./2018	podiel krajiny v %
Investície spolu	111 390,0	100
Holandsko	35 080,0	35,1
Spojené štáty	18 064,9	16,2
Švajčiarsko	12 366,9	11,1
Čína	7 345,2	6,6
Ruská federácia	5 964,5	5,4

Ak by sme zhrnuli tému, treba povedať, že Číne sa úspešne podarilo preniknúť na stredoázijský energetický trh, udržať si síce menšinovú (v porovnaní s Ruskom), ale stabilnú pozíciu. To znamená, že sa delí o energetický koláč len s Ruskom. Ako duet sú obe krajiny schopné eliminovať ľubovoľnú angažovanosť iných hráčov v toto segmente stredoázijských výhod.

Poznámky na záver

Nosným motívom čínskej stratégie voči Strednej Ázii je od 90. rokov minulého storočia a tisícročia realizácia ekonomickej previazanosti krajín Strednej Ázie s Čínou a následné presadzovanie (síce skromných, ale predsa funkčných) politických tém a záujmov v regióne. Medzi iným, dnes málokto zo seriózných analytikov pochybuje o tom, že úloha Číny je v rámci svetovej politiky špecifická, mimoriadna a neprehliadnuteľná – a že bude „...narastať...“.⁴³ Profesorka Jennifer M. Lind (Associate Professor of Government Faculty Associate, Reischauer Institute for Japanese Studies, Harvard University) tvrdí, že od momentu, keď „prebral moc“ v Číne Si Ťin-pching, Peking realizuje grandiózny omladzovací projekt, ktorého dôsledkom je fakt, že sa

⁴¹ Spracované podľa údajov Výboru pre štatistiku Ministerstva národnej ekonomiky Kazachstanu (*Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі*), dostupné na: <http://economy.gov.kz/kk>

⁴² Spracované podľa údajov Národnej banky Kazachstanu (*Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі*), dostupné na: <http://www.nationalbank.kz/?docid=3326&switch=kazakh>;

⁴³ БОРИСОВ, А.: Новая мировая система, или мир без гегемона. In: *International Affairs*, 7/2018, Moskva 2018, s. 23. ISSN 0130-9625.

„...v Číne málo mení...“, ale že – a to je dôležité – Čína sa samocharakterizuje ako krajina „... svetového rastu...“.⁴⁴

Netreba tiež zabúdať, že pomerne veľké znepokojenie a nervozita vo Washingtone je spojená s grandióznym čínskym projektom „*Jeden pás, jedna cesta*“, ktorý predpokladá – a to je zásadné geopolitické nówum prvej štvrtiny 21. storočia – prijatie „... čínskych pravidiel hry...“⁴⁵ a jeho napojenie (teda modernizovanej *Hodvábnej cesty*) na zatiaľ úspešný integračný projekt Moskvy pod názvom Eurázijská ekonomická únia.⁴⁶

Nahľadiac na uvedené, nie sme zástancami či predstaviteľmi politického idealizmu, ale sme presvedčení, že vo svete sa ujme a zvíťazí (v porovnaní s dnešným) nový, modernejší a lepší (spravodlivejší?) svetový poriadok na základe rovnováhy či vyváženia záujmov jednotlivých štátov, ktoré budú priamo napojené na ich zodpovednosť za osud sveta.

Nakoniec epocha v dejinách ľudstva, ktorá je spojená so *západom slnka*⁴⁷, ešte neznamená koniec svetla a už vôbec nie *koniec dejín*, presadzovaný mainstreamom.⁴⁸ Pritom je veľmi dôležité vedieť, že Čína si v rámci nových nezávislých postsovietskych krajín riešila a doriešila svoje pohraničné a hraničné otázky so svojimi susedmi.⁴⁹

Konštantín Filozof hovoril hlasom zrozumiteľným a v Proglase uvádza: „...bo nemožno sa boriť v boji bez zbroje, s protivníkom a duší našich záhubcom, odsúdené sú večnej muke za korisť...“⁵⁰ Čína nie je bez zbroje. Nosným motívom čínskej stratégie voči Strednej Ázii je od 90. rokov minulého storočia a tisícročia *realizácia ekonomickej previazanosti krajín Strednej Ázie s Čínou a následné presadzovanie* (síce skromných, ale predsa funkčných) *politických tém a záujmov v regióne*. Reakciou na geopolitické posuny bola nová stratégia Číny obsahujúca elementy „...mierového sa prejavenia...“ Číny v Strednej Ázii, s nasledujúcou transformáciou do globálnejšej tézy „*prerastania v svetovú veľmoc*“.

Prijatie rusko-čínskej deklarácie *O medzinárodnom poriadku 21. storočia* (*Совместная декларация Российской Федерации и Китайской Народной Республики о международном*

⁴⁴ JENNIFER M. L.: Life in China's Asia; What Regional Hegemony Would Look Like. In: *Foreign Affairs*, March/April 2018; dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-02-13/life-chinas-asia>
Essay March/April 2018 Issue;

⁴⁵ БОРИСОВ, А.: Новая мировая система, или мир без гегемона. In: *International Affairs* 07/2018, Moskva 2018, s. 33. ISSN 0130-9625.

⁴⁶ Bližšie k téme pozri: JUZA, P.: *Nový integračný a geopolitický fenomén: Eurázijská ekonomická únia*, https://www.noveslovo.sk/c/Novy_integracny_a_geopoliticky_fenomen_Eurazijska_ekonomicka_unia.
Pozri tiež odkaz č. 25.

⁴⁷ Tu sa má na mysli postoj prezidenta Benjamína Franklina, ktorý v kontexte s dejinami USA hovoril: „...západ slnka ešte neznamená koniec svetla...“ Pozri: <https://citaty-slavnych.sk/autori/benjamin-franklin/>.

⁴⁸ Ide o koncept F. Fukuyamu z roku 1992, skoncipovaný v jeho práci *The End of History and the Last Man* (*Koniec dejín a posledný muž*). V tejto práci F. Fukuyama svoju argumentáciu opiera o Hegelovú *Filozofiu dejín* v zmodernizovanej podobe výkladu A. Kojéve. *Koniec histórie* bol však odbornou verejnosťou veľmi skoro a široko odmietnutý.

⁴⁹ Bližšie pozri: ČECH, L.: Krajiny postsovietskej Strednej Ázie a faktor možnej revízie hraníc v nadchádzajúcom storočí. In: *ZBORNÍK vedeckých a odborných prác*, 27. – 28. 10. 2016. L. Mikuláš, s. 38 – 47. ISBN 978-80-8040-534-2.

⁵⁰ Prevzaté z: ČÁKY, M.: *Konštantín a Metod v politických vzťahoch Veľkej Moravy*. Brje 2013, Slovenia, s. 69. ISBN 978-961-92898-4-6.

porядke v XXI veke) počas stretnutia na najvyššej úrovni v Moskve (2. 7. 2005) postupne vnieslo do partnerských vzťahov Číny a Ruska (a tým do celého zainteresovaného postsovietskeho priestoru) určitý stupeň dôvery a stimulovalo vzájomne výhodné status quo. Deklarácia okrem akcentácie nutnosti multipolárneho sveta kladie dôraz aj na potrebu rozumného regulovania konfliktov.⁵¹

Tento prístup je aj v duchu činnosti už skôr spomenutej *Šanghajskej organizácie spolupráce*, ktorá vznikla transformáciou (2001) pôvodnej *Šanghajskej päťky* (1996). V nej sa angažujú všetky krajiny Strednej Ázie vrátane Uzbekistanu, dlhšiu dobu váhajúceho s členstvom.⁵² Od samitu prezidentov *Šanghajskej organizácie spolupráce* v Taškente (2005) sa ako pozorovatelia istý čas na práci zúčastňovali aj India, Pakistan, Mongolsko, Afganistan a Irán.

Pre Čínu je platforma *Šanghajskej organizácie spolupráce*, ktorá sa napriek pestrosti krajín dokáže zjednotiť na protiamerických či skôr protivelmocenských aktoch, tak ako sú predstavované súčasnou americkou elitou, ešte nástrojom na eliminovanie náboženského extrémizmu na svojom území. Ujgurský nacionalizmus a islamský terorizmus sú najzávažnejšími nebezpečenstvami vnútorného rozvoja Číny. Aktivizácia viac ako desaťmilionovej moslimskej menšiny v provincii Sin-ťiang, susediacej s krajinami Strednej Ázie, by bola pre celosť krajiny a perspektívy vytvorenia základov globálneho kalifátu v Centrálnnej Ázii zaujímavou kombináciou.

Keď Čínska ľudová republika vstupovala do 21. storočia s neustále sa zväčšujúcim ekonomickým a politickým vplyvom, jej vývoj na poli globálneho hospodárskeho diania bol sprevádzaný obdivom, závidosťou, silným podozrievaním, ba dokonca v niektorých častiach sveta priam otvoreným nepriateľstvom: „...v žiadnej krajine sa nestretávajú nároky na modernizáciu zbraní, sociálne požiadavky národa a potreba presmerovať všetky dostupné prostriedky do produktívneho nevojenského podnikania tak naliehavo ako v Čínskej ľudovej republike.“⁵³ Preto, ako píše V. Nikonov (s čím sa možno stotožniť) vo svojom ostatnom opuse *Kód civilizácie* (Код цивилизации), „...v roku 2014, po prvý raz od roku 1872, USA prestali byť najväčšou ekonomikou planéty a palma víťaza patrila Číne“.⁵⁴ Čína si tak môže dovoliť vytvárať – a vytvára – vlastný systém pozdĺž suchozemskej a námornej *Hodvábnej cesty*. Aj preto sa dnes USA ocitli v situácii, keď existuje spolupráca vo svete, ktorú neurčujú len oni sami!

Takáto spolupráca alebo minimálne koexistencia vyžaduje vnímanie zahraničnej politiky prostredníctvom rovnováhy moci a porozumenia, že každý mylný krok môže znamenať konfrontáciu. A hneď sa v médiách krúti antičínska téza o tom, že Peking je hrozba.

⁵¹ Text deklarácie pozri: <http://www.kremlin.ru/supplement/3660>

⁵² Výnimku tvorí zvlhľadom na svoj prísny štatút neutrality Turkmensko.

⁵³ KENNEDY, P.: *Vzestup a pád velmocí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 283.

⁵⁴ НИКОНОВ, В.: *Код Цивилизации*. Москва 2015, s.12.

Čína nie je hrozba, Čína je fakt! Dlhodobo sa opiera o koncept politiky „...dobrého susedstva, mierového rastu a multipolarity“.⁵⁵

Stredná Ázia, ktorá je v hľadáči tety Číny tieto *problémy politiky, bezpečnosti a ich geopolitické dôsledky* veľmi dobre vníma, chápe, len ich nevie (a nemôže) zmeniť či reformátovať.

POUŽITÉ PRAMENE A LITERATÚRA

Knižné publikácie:

ČÁKY, M.: *Konštantín a Metod v politických vzťahoch Veľkej Moravy*. Brje 2013, Slovenia. ISBN 978-961-92898-4-6

ČÁKY, M.: *Politický vývoj v novodobej Číne*. Trnava : UCM, 2005. ISBN 80-89034-87-X

ČÁKY, M.: *Čína – cesty k premenám*. Trnava : UCM, 2009. ISBN 978-80-969443-5-4

ČÁKY, M.: *Čínske súvislosti*. Dunajská Streda. 2011. ISBN 978-80-970736-1-9

DANI, A. H. and MASSON, V. M. (eds.): *UNESCO History of Civilizations of Central Asia*. Paris : UNESCO, 1992 Volume II: The Development of Sedentary and Nomadic Civilizations: 700 B.C. to A.D. 250 ; V origináli: *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives*, New York : Basic Books (October 1997). ISBN 0-465-02726-1

DOLEŽALOVÁ, A.: *Čína*. Bratislava : ČSTK-Pressfoto, 1991. ISBN80-226-0019-9

DUFOUR, J.-F.: *Čína ve 21. století*. Praha : Kma, 2006. ISBN 80-7309-331-6

FENBY, J.: *Sedemdesiat zázrakov Číny*. Bratislava : SLOVART, 2008. ISBN 978-80-8085-602-1

CHINNERY, J.: *Klenotnica svetovej kultúry: Čína*. Bratislava : IKAR, 2008. ISBN 978-80-551-1633

JUZA, P.: *Terra Qazaqstan*. PeIn, 2017. ISBN 978-80-972361-1-3

JUZA, P.: *Terra O'zbekistan*. PeIn, 2017, ISBN978-80-972361-2-0

KENNEDY, P.: *Vzestup a pád velmocí*. Nakladatelství Lidové noviny, 1996. ISBN: 8071061735

KREČÍ, O.: Velká hra: geopolitika Střední Asie. In. : ALEKSANYAN, T. (eds.) a kol.: *Perspektívy podnikania v Strednej Ázii – podnikanie v Kazachstane, Kirgizsku, Tadžikistane, Turkménsku a Uzbekistane*. Bratislava : NARMPSP, 2010. ISBN 978-80-88957-54-6

KREJČÍ, O.: *Komentáře a rozhovory*. Díl I. Praha : Argument, 2018. ISBN 978-80-907365-0-4

KRNO, S.: *Monzúnový Sečuán a čínsky sever*. Bratislava 2015. ISBN 978-80-971 256-3-9

LYSY, J.: *Dejiny politického myslenia (staroveký Blízky východ, antika, Čína, India, islam)*. Bratislava : UK, 2006. ISBN 80-223-2168-8

⁵⁵ ČÁKY, M.: *Čínske súvislosti*. Dunajská Streda 2011, s. 242.

LAO-C: *Tao te t'ing. O Tao a ctnosti. Praha* : Odeon, 1971.

MORAVČÍK, L.: *Čína na konci Dlhého pochodu. Bratislava* : Perfekt, 2017. ISBN 97-88-080-46821-7

НИКОНОВ, В.: *Код Цивилизации. Москва* 2015, s.12. ISBN 978-5-83015-2

SŤAHEL, R.: Cieľ výchovy k občianstvu ako filozofický problém. In: ŠPIRKO, D. (ed.): *Občan a dnešok '14* : zborník príspevkov z vedeckého kolokvia, konaného 9. septembra 2014 na UKF v Nitre. Nitra : UKF, 2014. ISBN 978-80-558-0669-3

TICHVINSKIJ, S. L.: *Dejiny a súčasnosť Číny. Bratislava* : Pravda, 1983. ISBN 75-114-83

WALLERSTEIN I.: *The World We Are Entering, 2000 – 2050 (32 Propositions)*, Amsterdam : DU Press, 2002

Časopisecké zdroje:

БОРИСОВ, А.: Новая мировая система, или мир без гегемона. In: *International Affairs* 07/2018, Moskva 2018, ISSN 0130-9625.

CUTLER, R. M.: *The Shanghai Cooperation Organization moves into first gear. Central Asian-Caucasus Analyst*, 24. 3. 2004. Dostupné na: http://www.cacianalyst.org/view_article?-php?articleid=2226

EDER, T.: *China's March West Emergence in Central Asia and Afghanistan*. In: https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_13.pdf

JENNIFER, M. L.: Life in China's Asia; What Regional Hegemony Would Look Like. In: *Foreign Affairs*, March/April 2018; dostupné na: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2018-02-13/life-chinas-asia>

JUZA, P.: Geopolitika v Strednej Ázii – od zániku ZSSR do septembra 2001. In: *Mezinárodní politika*, Praha, č. 11/2006

JUZA, P.: Rusko a zmena geopolitickej rovnováhy síl v Strednej Ázii. In: *Listy SPPA*, Bratislava január/február 2004.

JUZA, P.: Nad Kaspickým morom je už asi jasno... In: *SLOVO*, https://www.noveslovo.sk/c/Nad_Kaspickym_morom_je_uz_asi_jasno;

JUZA, P., PRŔČKOVÁ, F.: Postsovietsky priestor – geopolitika – faktor rusko-čínskych vzťahov. In: *Mezinárodní politika*, Praha, č. 7/1996.

КАРИМОВА, М.: Казахстан и Китай: опыт многолетнего сотрудничества. Dostupné na: https://strategy2050.kz/ru/news/kazakhstan_i_ita_i_opit_mnogoletnego_sotrudnichestva_52012/

KREJČI, O.: Poznámky o Hedvábne stezce. In: *SLOVO*, https://www.noveslovo.sk/c/Poznamky_o_Hedvabne_stezce

ПОПОВ, Д.: *Казахстан – ворота Китая в Центральную Азию*, dostupné na: <https://www.geopolitica.ru/article/kazakhstan-vorota-kitaya-v-centralnuyu-aziyu>

Essay March/April 2018 Issue

STUPAVSKÝ, P.: Stredoázijský plyn bez komplikácií – zatiaľ. In: *SLOVO*, č. 25/2007

Internetové zdroje:

https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_13.pdf

<http://hiperboreajournal.com/wp-content/uploads/2017/07/Lakatos-Kosztur.pdf>

http://www.akorda.kz/ru/events/international_community/foreign_other_events/uchastie-v-zasedanii-soveta-glav-gosudarstv-chlenov-shanhaiskoi-organizacii-sotrudnichestva-v-rasshirennom-formate-1

<http://docs.cntd.ru/document/902086025>

<http://russian.cri.cn/3051/2017/04/18/1s602386.htm>

<https://citaty-slavnych.sk/autori/antonio-gramsci/>

http://www.cacianalyst.org/view_article.php?articleid=2226

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/